

- Левин С. Прагматическое отклонение высказывания. *Теория метафоры*. М. : Прогресс, 1990. С. 307–341.
- Маркелова Т. В. Семантика и прагматика средств выражения оценки в русском языке. *Филол. науки*. 1995. № 3. С. 67–79.
- Остин Дж. Слово как действие. *НЗЛ*. М. : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 22–129.
- Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью. М. : Наука, 1985. 271 с.
- Прохоров Ю. С. Культуроведение и преподавание русского языка как иностранного : новые аспекты и парадигмы. *Текст : Структура и функционирование*. Вып. II. Барнаул, 1997. С.36–44.
- Серль Дж. Метафора. *Тайна метафоры*. М. : Прогресс, 1990. С. 307–341.
- Серль Дж. Что такое речевой акт? *НЗЛ*. М. : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 15–169.
- Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М. : Наука, 1986. 143 с.
- Темиргазина З. К. Оценочные высказывания в русском языке. Павлодар, 1999. 272 с.
- Grice H. R. *Logic and Conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3 (Speech Acts)*. New York : Acad. Press, 1975. P. 41–58.

(Матеріал надійшов до редакції 30.09.17. Прийнято до друку 21.11.17)

УДК : 811.111 (078.92)

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-18>

ПРИХОДЧЕНКО О. О.

(Запорізький національний університет)

ОБРАЗНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В ГОТИЧНИХ РОМАНАХ ПРО ВАМПІРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ОРІЄНТАЦІЙНИХ МЕТАФОР

Статтю присвячено виявленню основних особливостей функціонування орієнтаційних метафор у тексті готичних романів про вампірів. У ході дослідження було проаналізовано особливості сприйняття образних понять ‘життя’ та ‘смерть’ через їх репрезентацію у вигляді орієнтаційних метафор. Було встановлено, що орієнтаційні метафори ЖИТТЯ та СМЕРТЬ віддзеркалюють еkleктичність готичного світосприйняття.

Ключові слова: метафора, орієнтаційна метафора, антиномія, готичний роман.

Prykhodchenko O. O. The figurative understanding of LIFE and DEATH in the Gothic novels about vampires with the help of orientational metaphors. The article is devoted to the representation of the conceptual antinomy LIFE – DEATH with the help of orientational metaphors in the Gothic novels about vampires. Due to the peculiarities of the Gothic novels the representation and understanding of the concepts LIFE and DEATH is changing together with all the innovations and developments of the world. The experience and knowledge which is expressed via orientational metaphors represents the most valuable and important fact of the understanding of LIFE and DEATH.

The associations of LIFE with good, bright and pleasant things in the world, with beginning and hopes, its position high above the surface is revealed with the help of the orientational metaphors LIFE is UP, LIFE is FRONT, LIFE is RIGHT, LIFE is SOUTH and LIFE is EAST. At the same time, DEATH is associated with darkness, gloom, sadness, ending of everything and its position is somewhere down the earth, which is shown with the help of orientational metaphors DEATH is DOWN, DEATH is BACK, DEATH is NORTH and DEATH is WEST. The relations between LIFE and DEATH are very tight and it is seen in the connection of different spatial factors, which are possible due to the humans’ understanding of the world and their national, ethnocultural and social needs and traditions.

Oriental metaphors reflect our vision of the world with the help of spatial orientation and is shown in different situations of our life. So, concepts LIFE and DEATH are interrelated and exist in constant connection with each other.

Key words: metaphor, orientational metaphor, antinomy, gothic novel.

Усе наше буття пронизане метафорами, які виявляються одним із найважливіших способів непрямой інтерпретації актуальних для тієї чи тієї лінгвокультури понять, зокрема, абстрактних, “матеріальною опорою” для яких є знак (ім’я) [Чернейко 1997, с. 87]. На думку Л. О. Чернейко, метафізичні поняття – а саме до таких належать ‘життя’ і ‘смерть’ – опановують “в результаті тривалого спостереження колективного розуму [носіїв культури] за проявом світу зовнішнього (*res extensa*) та світу внутрішнього (*res cognitas*), реалій двох різних дійсностей” [Чернейко 1997, с. 86], оскільки у фізичному світі для них не існує субстанціональних аналогів.

Матеріалізація абстрактних понять ‘життя’ та ‘смерті’ за допомогою метафоризації призводить до утворення їх когнітивних образів. При цьому вербалізаторами когнітивної метафори – цілісного когнітивного змісту, стають фігуративні вирази, які вказують на уявлення носія мови про певні фрагменти світу, зокрема життя та смерті. Метафора, як феномен мови і феномен концептуальної системи, пов’язана з культурою. Тому образи, створені метафорами, відповідають імперативам епохи і стилів культури.

Орієнтаційна метафора фіксує досвід просторової орієнтації у світі (UP – DOWN, FRONT - BACK, IN - OUT тощо) та апелює до різних ситуацій. Простір виявляється базовим поняттям, на основі якого формуються позначення непросторового досвіду: фізичний стан (HEALTHY IS UP), емоційний стан (HAPPY IS UP, SAD IS DOWN) тощо. Отже, сферою джерелом в орієнтаційних метафорах виявляється простір, а вибір менш конкретної цільової сфери завжди залежить від того, стосовно якого фрагменту дійсності накопичується досвід.

Мета дослідження – встановити особливості образного осмислення ЖИТТЯ та СМЕРТІ на матеріалі готичних романів про вампірів. Встановлена мета унеобхіднює виконання таких завдань: (1) встановити основні орієнтаційні метафори, що використовуються для осмислення ЖИТТЯ та СМЕРТІ в готичних романах про вампірів; (2) схарактеризувати роль орієнтаційних метафор у відображенні антиномії ЖИТТЯ – СМЕРТЬ у тексті готичних романів про вампірів.

Об'єктом дослідження виступає опозиція ЖИТТЯ – СМЕРТЬ у готичній картині світу. **Предметом** є особливості осмислення життя та смерті в готичних романах про вампірів.

Аналіз орієнтаційних метафор, проведений на матеріалі готичних романів про вампірів вказує на той факт, що концептуальна антиномія ЖИТТЯ – СМЕРТЬ відтворюється через низку просторових опозицій: ВЕРХ – НИЗ, ПЕРЕД – ЗАД, ПРАВОРУЧ – ЛІВОРУЧ, ПІВДЕНЬ – ПІВНІЧ, СХІД – ЗАХІД. Життя співвідноситься з істотою, яка займає земну, верхню сферу: "... *lived meantime in ... upstairs flat above a shop*" [Rice 2012, с. 55], "*earthly life*" [Rollins (1) 2013, с. 153], "*we saw little towns or castles on the top of steep hills*" [Stoker 1994, с. 2], "*open life*" [Stoker 1994, с. 278]. Смерть природно пов'язується з похованням, а, отже, і частиною світу, розташованою нижче рівня поверхні землі: "*right down into death*" [Rice 2012, с. 18], "*beyond death*" (про життя) [Frost 2010, с. 221], "*the vampyre ... in the earth of his grave, in a coffin, by day*" [Roberts 2007, с. 76].

Життєвий простір, розташований на поверхні землі, відкритий, видимий і просторий, що позначається за допомогою складників просторового коду, які є позначеннями рівного великого простору (*open* "not closed or clocked" [ODO], *a field* "an area of open land" [ODO]), у межах якого відбувається якась дія або який знаходиться у межах якоїсь дії ("*life in the field*" [Rollins (1) 2013, с. 130], "*open life*" [Stoker 1994, с. 278], "*The main room was huge, wide open space*" [Reynolds 2013, с. 83]. Смерть, навпаки, замкнена (*to trap* "if someone or something is trapped, they can not move or escape from a place or situation" [CD]) внизу (*beneath* "in a lower position than something" [CD]), там, де пастка і небезпека ("*death trapped beneath*" [Rollins 2013, с. 54]). Таке зображення досягається позначеннями глибокого провалля (*abyss* "a very deep hole" [CD]), прірви, в якій все безслідно минає, щезає ("*stop living, her soul would spin in to abyss*" [Rice 2015, с. 52]).

У готичній картині світу смерть, кінець і небуття займають лівобічне положення. Якщо щось зникає, то здебільшого зліва ("*die away in the curve of the valley. To my left the view is cut off by a black line of roof of the old house*" [Stoker 1994, с. 56]). В епізодах, пов'язаних із появою вампіра, або його описом, завжди згадується лівий бік: "*He [Dracula] was too quick and too strong for me, however, for before I could get my balance he had struck at me and cut my left wrist rather severely*" [Stoker 1994, с. 120], "...*a storey below me, and somewhat to my left, where I imagined ... the windows of the Count's own room would look out*" [Stoker 1994, с. 28]. "*The body lies as they left it, left arm dangling to the floor, left cheek pressed against the pillow*" [King 2011, с. 126].

Життя, сила, енергія, щастя, любов, добрі сили тяжіють до правобічної частини Всесвіту: "*a hearty welcome, and a loving greeting, and a health as true as your own right hand*" [Stoker 1994, с. 51], "*I [a human being] was now in a wing of the [Dracula's] castle further to the right*" [Stoker 1994, с. 29], "*My right hand reached out in the grass and touched something smooth-glass... a vial of Holy Water*" [Hamilton 2002, с. 40], "*To her right stretched a shadowy stand of live oaks*" [Rollins (2) 2013, с. 20].

Географічні координати світу також асоціативно пов'язуються з життям та смертю. Схід та південь сповнені краси, сонячного світла та тепла, до яких повернена жива істота: “*I could look at the lovely view to east and south*” [Stoker 1994, с. 30], “*the rising sun to the east*” [Rollins (2), с. 45]. Північ і захід традиційно представлені як холодні, темні частини, що викликають сум “*the west ward, and was full of sweet sadness*” [Stoker 1994, с. 80], “*a course northwest... aiming for a dark bay in the Tyrrhenian Sea, in the shadow*” [Rollins (2), с. 169]. На заході день завершується. Цей простір – для дивних істот та неживих: “*the sharp white teeth showing between, and the red eyes that I had seemed to see in the sunset*” [Stoker 1994, с. 245], “*That `ere wolf is a`idin' of, somewheres. The gard`nerwot didn't remember said he was a-gallopin' northward*” [Stoker 1994, с. 118], “*a big bat, which was flapping its silent and ghostly way to the west*” [Stoker 1994, с. 92], “*Murdered off the coast of Andres! An' you consated his body lay under! Why, I could name ye a dozen whose bones lie in the Greenland seas above,*” he pointed northwards” [Stoker 1994, с. 55].

Досліджений матеріал дозволяє стверджувати, що протиставлення ‘південь, схід’ - ‘північ, захід’ доповнює контексти, до яких залучається протиставлення ‘верх – низ’, та асоціативно ‘життя – смерть’: “*We were coming home for dinner, and had come to the top of the steps up from the West Pier* (затока – місце прибуття вампіра до Англії) *and stopped to look at the view, as we generally do. The setting sun, low down in the sky, was just dropping behind Kettleness. The red light was thrown over East Cliff* (місце, де мешкали незаймані молоді дівчата, які згодом стали жертвами вампіра) *and the old abbey* (абатство й кладовище - місце першого знайомства вампіра та його жертв), *and seemed to bathe everything in a beautiful rosy glow*” [Stoker 1994, с. 79].

Антиномія ЖИТТЯ – СМЕРТЬ корелює з іншими просторовими опозиціями: ЗОВНІШНІЙ – ВНУТРІШНІЙ (“*life outside*” [Rollins (1) 2013, с. 54], “*daylight outside*” [Rollins (2), с. 67] vs “*he [vampire] must be, confined as he is between dawn and sunset in his wooden box*” [Stoker 1994, с. 287], “*the darkness inside*” [Rollins (2), с. 224], СЕРЕДИНА – КРАЙ (“*until this time of middle life*” [Rice 2012, с. 22] vs “*at the edge of death*” [Mead 2007, с. 106]).

Локалізація ЖИТТЯ та СМЕРТІ в готичній картині світу наповнює образні репрезентації концептів оцінним змістом, оскільки верх зазвичай асоціюється з позитивним модусом оцінної шкали, а низ – із негативним модусом. Верх і життя пов'язуються з сонцем, світлом (“*the sun is high over the distant horizon*” [Stoker 1994, с. 167] та “*the sunshine of your life*” [Stoker 1994, с. 5]), вільним пересуванням у повітрі (“*the minutes and seconds so preciously laden with Mina's life and happiness were flying from us*” [Stoker 1994, с. 249]), народженням (“*We women have something ... that makes us rise above smaller matters when the mother spiritus invoked*” [Stoker 1994, с. 196]). Низ і смерть отримують дуже негативну оцінку, оскільки вони відмежовані, закриті (*to lie* “to be below”, *behind* “back, less successful” [CD]) від світла, радощів, пісень: “*life, with his sunshine, his fair places, his song of birds, his music and his love, lief ar behind*” (про смерть) [Stoker 1994, с. 202], “*...foul things of the night ...To us forever are the gates of heaven shut*” [Stoker 1994, с. 202].

Слід зауважити, що в готичній картині світу за допомогою орієнтаційної метафори встановлюється тісний зв'язок між життям та смертю. Визнаємо, що полярні протиставлення ‘верх – низ’, ‘правий – лівий’, ‘перед – зад’ тощо універсальні. Проте концептуальні метафори, що ґрунтуються на цих протиставленнях і впливають з біологічних особливостей людини (вертикальне положення тіла під час активної діяльності, горизонтальне положення тіла під час сну, відпочинку, у випадку смерті тощо), можуть мати варіації, обумовлені культурним досвідом і настановами.

Готичний світогляд характеризується поєднанням протилежних і несумісних речей, а також особливим ставленням до життя та смерті. Романтично-депресивний погляд на світ стимулює пристрасть до чогось темного, замкненого, надприродного: “*sweet sadness*” [Stoker 1994, с. 80], “*all very mysterious and not by any means comforting*” [Stoker 1994, с. 4]. Такі настанови (“*To believe in things that you cannot*” [Stoker 1994, с. 164]) віддзеркалюються

на особливому розумінні реальності та її портретуванні як нереальності, а буття та існування як небуття й не існування й навпаки.

Експліцитно виражене суміщення прекрасного й жахливого простору небуття (*“people go and sit there all day long looking at the beautiful view and enjoying the breeze... At the end of it is a buoy with a bell, which swings in bad weather, and sends in a mournful sound on the wind”* [Stoker 1994, с. 52]) посилюють орієнтаційні метафори життя та смерті, які ґрунтуються на контамінації вертикалі та горизонталі, верху та низу. Наприклад, ознаки життя та смерті поєднуються у двох площинах перебування Люсі, незайманої дівчини, яка стала жертвою вампіра й загинула: *“Lucy lies in the tomb (низ, смерть) of her kin, a lordly death house in a lonely churchyard, away from (порожній, віддалений, інший напрямом, смерть) teeming London (багатолюдний, життя), where the air is fresh, and the sun rises over Hampstead Hill (верх, світло, життя), and where wild flowers grow (верх, збільшення, життя) of their own accord (спокій, згода, невимушеність, смерть).*

Життя та смерть поєднуються уві сні (*“when the UnDead sleep”* [Stoker 1994, с. 171]), коли функції живого організму частково втрачаються. Локус сну невизначений (*“Sleep has no place it can call its own”* [Stoker 1994, с. 266]), як і локус безсмертя (*“men believe in ... places that there are men and women who cannot die”* [Stoker 1994, с. 163]). У готичній картині світу Неживі (*Undead*) розташовані між життям та смертю, одночасно у світі буття й небуття. Вони не займають центральне, серединне положення (пор. Центр Світу), а знаходяться у невизначеному, межовому й обов'язково обмеженому просторі: одночасно всередині й зовні, на поверхні (*“...the Count lying within the box upon the earth”* [Stoker 1994, с. 308]). Готична свідомість встановлює кордони й чинить опір тому, що суперечить логіці, порядку реальних речей, але одночасно характеризується наявністю нереального, містичного, хибного в реальному житті.

Висновки. Отже, в орієнтаційних метафорах когнітивна топологія сфери-джерела ПРОСТІР переноситься до сфери-цілі ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. Опозиції, в яких зафіксований наш досвід орієнтації у світі (ВЕРХ, ПЕРЕД, ЗОВНІШНІЙ, ПРАВОРУЧ, ПІВДЕНЬ, СХІД vs НИЗ, ЗАД, ВНУТРІШНІЙ, ЛІВОРУЧ, ПІВНІЧ, ЗАХІД vs ЦЕНТР, СЕРЕДИНА), екстраполюються на осмислення важливої тріади ЖИТТЯ – СМЕРТЬ – БЕЗСМЕРТЯ (світ мертвих, небуття). Поняття сфери-цілі не лише вербалізуються в термінах понять сфери-джерела, а й осмислюються в такий спосіб.

Орієнтаційні метафори ЖИТТЯ та СМЕРТІ віддзеркалюють еkleктичність готичного світосприйняття. З одного боку, концептуальна опозиція ЖИТТЯ – СМЕРТЬ відповідає просторовим протиставленням, з іншого боку, концептуальна єдність життя і смерті в готичній картині світу порушує членування світу, встановлене людською свідомістю. Вважаємо, що перспективним видається дослідження онтологічних та структурних метафор в готичній лінгвокультурі.

Література

- Чернейко Л. О. Лінгво-філософський аналіз абстрактного імені. М., 1997. 349 с.
(CD) Cambridge Dictionaries online. URL: <http://dictionary.cambridge.org> (access date: 03.08.2017).
Frost J. First drop of crimson. New York: Avon, 2010. 234 p.
Hamilton L. Guilty pleasures. New York: Jove, 2002. 141 p.
(ODO) Oxford Dictionaries online. 2013. URL: <https://en.oxforddictionaries.com> (access date: 03.08.2017).
King S. Salem's Lot. New York: Anchor, 2011. 288 p.
Mead R. Vampire Academy. New York: Penguin Books Ltd., 2007. 259 с.
Reynolds D.B. Raphael. Memphis: ImaJinn Books, 2013. 199 p.
Rice A. Interview with the Vampire. СПб.: Sphere, 2012. 190 p.
Rice A. Prince Lestat. СПб.: Sphere, 2015. 427 p.
Roberts N. Morrigan's Cross. New York: Jove, 2007. 582 p.
Rollins J., Cantrell R. The Blood Gospel. New York: Harper, 2013. 242 p.
Rollins J., Cantrell R. Innocent Blood. New York: Harper, 2013. 437 p.
Stoker B. Dracula. England: Penguin books. 1994. 309 p.

(Матеріал надійшов до редакції 12.02.18. Прийнято до друку 5.03.18)